

Az EU agrár-környezetvédelmi rendelkezéseinek alkalmazása Magyarországon: a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program bevezetése

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

Bevezetés

A környezet védelme, a természeti értékek megőrzése napjainkra a társadalmi-gazdasági élet meghatározó részévé vált. Ennek alapvető oka egyrészt a hosszú távon nem fenntartható gazdálkodás következtében a természeti erőforrások egyre gyorsabb ütemű felhasználása, másrészt a gazdasági tevékenységek hatásaként a környezetbe kibocsátott szennyező anyagok növekvő mennyisége. Mindezek eredményeképpen szinte minden környezeti elem állapota romlott, és ez már a használatok egyértelmű korlátozásával is együtt jár. A társadalmi-gazdasági feladatok végrehajtásával párhuzamosan, azokkal együtt kell a környezetvédelem problémáit megoldani. Napjainkban már nyilvánvalóvá vált, hogy a környezetvédelmi problémákat nem lehet egymástól és a gazdaság működésétől elkülönítetten kezelni, igazán sikeres és hatékony csak az ágazati politikákba integrált környezetvédelem lehet.

Az Országgyűlés határozott a Nemzeti Környezetvédelmi program kialakításáról és végrehajtásáról. A Programban megfogalmazásra kerültek az agrárágazatra vonatkozó környezetvédelmi feladatok amelyet az EU csatlakozásból származó kötelezettségeink még időszerűbbé és hangsúlyosabbá váltak. Az alábbiakban megfogalmazott Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program erre a feladatra próbál adekvát megoldást adni.

Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program alapelvei: fenntarthatóság és minőség

A fenntartható mezőgazdasági fejlesztés egyik döntő alapelve a természeti erőforrások hosszú távú védelmének biztosítása. Ez nemcsak a nemzetközi egyezményekből (Agenda 21), az Európa Tanács, OECD és WTO tagsá-

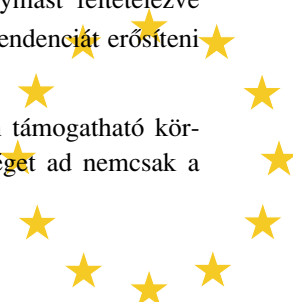
gunkból, valamint a vonatkozó EU szabályozások harmonizációs feladataiból és a környezet védelméről szóló törvényből származó kötelezettség, hanem piaci versenyképességünk növelésének egyik fontos tényezője. Mezőgazdaságunk környezeti állapota ugyanis kedvezőbb képet mutat, mint a fejlett európai államokban. A mezőgazdasági eredetű terhelések a talajok minőségének romlásában, a felszíni és a felszín alatti vizek szennyezésében, a természetes élőhelyek csökkenésében és károsodásában, illetve általánosságban a biodiverzitás csökkenésében jelentősen kisebb szerepet játszottak Magyarországon, mint a fejlett iparral és iparosodott mezőgazdasággal rendelkező országokban.

A magyar agrárgazdaság fejlesztésénél tehát komparatív előnyként és piaci tényezőként kell figyelembe venni, hogy a termelés, a feldolgozás, a raktározás és az értékesítés során a termelők környezetkímélő eljárásokat alkalmazzanak és így az egész agrárgazdaságban érvényesüljenek az agrárkörnyezetvédelem szigorodó nemzetközi előírásai. Ellenkező esetben romlani fog a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek piaci pozíciója.

Az agrár-környezetvédelem az alábbi két fő területre összpontosul:

- a természeti erőforrások védelmére (talaj, felszíni és felszín alatti vízkészletek, genetikai erőforrások, erdő és táj), továbbá
- a fogyasztásra, illetve felhasználásra kerülő termékek minőség biztosítására, szennyező anyagoktól való mentességére, az élelmiszerbiztonság fokozására.
- A természeti erőforrások védelme és az élelmiszerbiztonság gyakorlatilag egymást feltételezve és erősítve jelenik meg. Ezt a tendenciát erősíteni és támogatni szükséges.

Az EU- és WTO konform módon támogatható környezetkímélő gazdálkodás új lehetőséget ad nemcsak a

természeti értékek, a biológiai sokféleség fenntartására, hanem a termelési struktúra átalakulása (erdősítés, gyepesítés, tájgazdálkodás), a rekreációs fejlesztések (falusi, agroturizmus) elősegítése révén a vidéki térségek komplex fejlesztését, szociális biztonságát is elősegítheti.

Az intenzív módon hasznosított területeken a gazdaságos ártermelés az elsődleges cél. Nagyon fontos viszont, hogy ezeken a helyeken is erőforrás-takarékos, szakszerű és ellenőrzött termelési technológiákat alkalmazzanak és valósítsák meg itt is a környezetkímélő agrárgazdaság alapvető céljait.

Ezért szükséges az ágazat számára az ezredforduló korszerű, környezetbarát agrárgazdaságának kialakítása és megvalósítása, amely lehetővé teszi egy olyan modernizációs pálya kialakítását, ami a környezetkímélő, energiatakarékos és hulladék szegény technológiák alkalmazását és az ország speciális adottságait és szaktudását kihasználó, magas értékű termékek előállítására alapul. Ennek érdekében országos és regionális cselekvési programok kialakítása szükséges és az agrárkörnyezetvédelmi feladatokat megfelelő hangsúllyal be kell illeszteni az agrártámogatás rendszerébe.

Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program kialakításának szükségessége és háttere

A mai mezőgazdálkodás sokkal többet jelent, mint egyszerű ártermelést. A vidéki térség ugyanis nem csupán a termelés színtere, hanem biológiai és társadalmi élettér is, ezért a mezőgazdaság arra is hivatott, hogy a vidék sokoldalúságát – azaz nem csak termelő funkcióját, hanem esztétikai képét és biodiverzitását is – fenntartsa. Ebből fakad, hogy a természetvédelemnek együtt kell működnie az agráriummal, a mezőgazdálkodásnak pedig tekintettel kell lennie a környezetvédelem, a természetvédelem szempontrendszerére. Ez azonban csak akkor érhető el, ha a gazdálkodók érdekeltek e szabályrendszer tartásában. Egy olyan gazdasági szabályozó, ösztönző kifizetési rendszert kell tehát kidolgozni, amely a környezet- és természetvédelmi szempontok gazdálkodási érvényesítéséből származó jövedelemcsökkenést kompenzálja.

Az Európai Közös Agrárpolitika (KAP) 1992. évi reformja keretében bevezetett 2078/92. számú EU Tanácsi rendelet valamennyi tagállamban előírta olyan támogatási rendszerek bevezetését, amelyek elősegítik a környezet-, természet- és tájvédelmi célok integrálását a mezőgazdasági tevékenységbe. Másrészt a világkereskedelem várható liberalizálása a mezőgazdasági termelést azokra a területekre fogja nagy valószínűséggel koncent-

rálni, ahol a komparatív ökológiai előnyök a legnagyobbak. Ebből következően az új WTO tárgyalásokon 1999-ben egyik igen fontos téma az lehet, hogy hogyan kell és lehet felhasználni azokat az összegeket a vidéki térségek fejlesztésére, a mezőgazdálkodás nem termelési típusú (környezeti, ökológiai, szociális, foglalkoztatási, kulturális, stb.) funkcióinak támogatására, amelyeket korábban a gazdálkodók termelési támogatására fordítottak.

Szakértői tanulmányok az agrárpolitikában hosszú távon az agrárkörnyezeti és vidékfejlesztési kifizetések, kisebb részben támogatások szerepének döntővé válását prognosztizálják. A berlini csúcson 1999 március 26-án elfogadott AGENDA 2000 EU-dokumentum ezt még tovább erősíti, egyre valószínűbbé teszi. Az AGENDA 2000 reformcsomagban megfogalmazásra került az európai mezőgazdaság új, multifunkcionális modellje, amely a fentebb említett kihívásoknak és elvárásoknak megfelelően új alapokat teremt az agrárpolitika és a vidékfejlesztés számára. Érdemes áttekinteni melyek is az új modell legfontosabb jellemzői.

- Túlzott mértékű támogatásoktól mentes, versenyképes mezőgazdaság kialakítása, mely képes a világpiac felmerülő kihívásainak megfelelni.
- Környezetkímélő termelési eljárások széles körű alkalmazása, melyek által lehetővé válik a fogyasztók igényeinek megfelelő, minőségi termékek előállítása.
- Sokszínű gazdálkodási rendszerek, formák megléte, a remelési hagyományok megőrzése, amelyek nem csak a termelési célkitűzéseket, a termék-kibocsátást veszik figyelembe, hanem a mezőgazdaság egyéb funkcióit is, a vidéki környezet, a táj megőrzését, javítását valamint a vidéki közösségek erősítését, munkalehetőségek biztosítását is.
- Egy egyszerűbb, közérthetőbb agrárpolitika kialakítása, amely világosan elhatárolja a közösen meghozandó döntéseket a nemzeti szintűektől és amely a közösségi források felhasználását úgy irányítja, hogy a széles értelemben vett társadalom legyen azoknak haszonélvezője, ne csak a gazdálkodók szűk köre.

Összeségében egy olyan multifunkcionális mezőgazdasági modell kialakítását célozza meg a reform amely révén Európában a különböző adottságú régiók, eltérő lehetőségeit, problémáit és igényeit figyelembe vevő sokszínű rendszer alakul ki, mely képes pozitív választ adni a felmerülő kérdésekre.

Magyarország belátható időn belül teljes jogú tagja lesz az EU-nak, és ezzel az európai belső piacoz fog tartozni. Az EU-ban zajló várható agrár-, környezet- és vidékpolitikai átrendeződés, az ehhez való alkalmazkodás számunkra csak akkor lehet előnyös, ha az agrár-környezetgazdálkodás előmozdítása a mezőgazdaság támogatásában prioritást élvez.

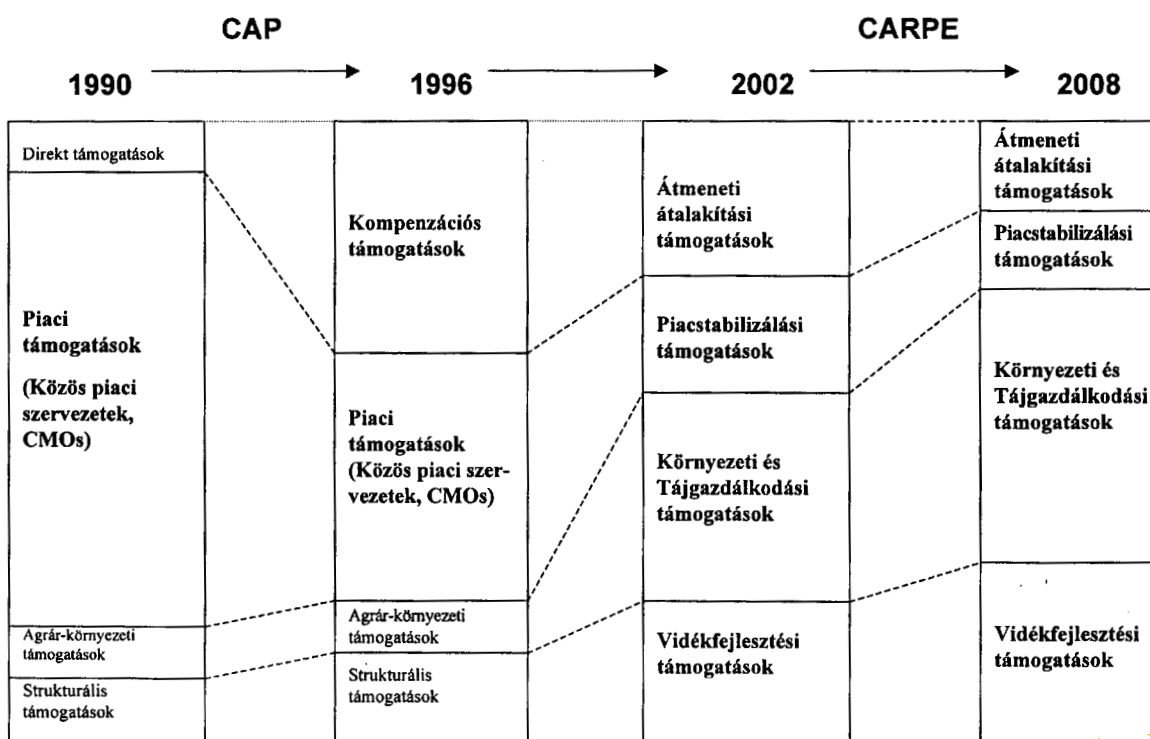
Jól látható ugyanis a GATT tárgyalások uruguayi fordulója (1995) óta, hogy a Közösség zömében leépíti a termelési típusú támogatásokat, és azok áthelyeződnek a mezőgazdálkodás egyéb, nem termelési – környezet- és tájgazdálkodási valamint vidékfejlesztési – funkcióira (1. ábra). Ezt az is jelzi, hogy a KAP reformjára kidolgozott részletes javaslatban nevének megváltoztatását is tervezik. Közös Agrárpolitika (Common Agricultural Policy) helyett Európai Közös Agrár és Vidékfejlesztési Politika (Common Agricultural and Rural Policy for Europe) nevet javasolnak.

A CARPE javaslat lényege, hogy a mezőgazdasági politikának tovább kell haladnia abban, hogy ne csak szektorális politika legyen, amely a gazdálkodókat segíti a termékpiacon, hanem egy területileg meghatározott, sokkal inkább integrált politika, amely az állami politika más elemeivel együtt hozzájárul a vidéki térségek fejlődéséhez.

Ehhez a KAP-ot úgy kell átalakítani, hogy a piaci ártámogatások helyett több közvetlen kifizetést adjon a kulturális, környezeti és területi feladatokért. A CARPE célja hogy lehetővé tegye a gazdaságilag hatékony és környezeti szempontból fenntartható mezőgazdaságot, miközben serkenti az Unió vidéki területeinek integrált fejlődését. A CARPE elősegíti, hogy csökkenjen a konfliktus a mezőgazdaság és a vidéki térségek között. Négy fő elemből áll:

- piacstabilizáció,
- környezeti és kulturális – tájra vonatkozó – kifizetések,
- vidékfejlesztési kezdeményezések,
- az átalakulást segítő átmeneti támogatások.

Ha részt akarunk venni ezekben a folyamatokban, akkor ehhez ki kell alakítanunk azt a földhasználati rendszert és az erre épülő vidékfejlesztési, területfejlesztési koncepciót, amely segíti a vidéki térségeket ilyen irányú fejlődésükben. Ez adja egyben az agrár-környezetvédelmi célprogramok megvalósításának alapját, valamint az EU támogatások befogadásának a lehetőségét is.

1. ábra: A CAP és a CARPE* elemei
(Forrás: Buckwell Report, 1998)

* CARPE: Common Agricultural and Rural Policy for Europe (Európai Közös Agrár- és Vidék Politika)

Az e koncepcióhoz való illeszkedés, a támogatásokkal és kifizetésekkel kapcsolatos fogadókészség megteremtése érdekében megalapozott elemzésekre támaszkodva kell meghatározni e rendszer magyarországi célterületeit, meg kell vizsgálni az ország földhasználati rendszere átalakításának lehetőségeit. Ezt nem csupán az európai folyamatok indokolják, hanem belső fejlődésünk, a mezőgazdaság, a környezet- és természetvédelem valamint a vidékfejlesztés összehangolása iránti növekvő igény is sürgeti. Ennek egyik alapvető feltétele az, hogy a földet mindenütt arra és olyan intenzitással használjuk, amire az a legalkalmasabb, illetve amit képes károsodása nélkül elviselni. Mindezek érdekében meg kellett határozni Magyarország földhasználati zónabeosztását, valamint az agrár-környezetvédelmi programok célterületeit és kidolgozásra került a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program.

Az agrár-környezet-védelmi intézkedések főbb hatásterületei és jelentőségük

Talajvédelem

Magyarország területének mintegy 85%-a a talajok termékenysége jóvoltából különböző célú hasznosításra alkalmas. Más oldalról közelítve a termőtalajok hazánk egyik legfontosabb természeti kincsét jelentik, melynek mennyiségi és minőségi védelme sokkal nagyobb figyelmet érdemel. Annak érdekében hogy még a manapság is bőséggel rendelkezésre álló termőföldek termőképességét megőrizzük és az talajokat érő kedvezőtlen hatásokat, szennyezéseket a lehető legkisebbre csökkentsük, átfogó intézkedésekre van szükség. A mezőgazdaság a legnagyobb területhasználó Magyarországon és a talajok termékenysége, minőségi és mennyiségi védelme érdekében alapvető talajvédelmi intézkedések bevezetésére van szükség a mindennapi gyakorlatban ahhoz, hogy megállítsuk termőtalajaink degradációját. Termőtalajaink minőségének romlása (talajdegradációs folyamatok: víz és szél okozta talajerózió, savanyodás, szikesedés, fizikai degradáció, tömörödés, szervesanyagtartalom csökkenése) egyes területeken olyan mértékűt kezdett ölteni, hogy komolyan veszélyezteti a mezőgazdasági tevékenységek természeti feltételeinek fennmaradását. Ha nem akarjuk egyik legfontosabb komparatív előnyünket jelentő természeti erőforrásunkat azonnali beavatkozásra és átfogó cselekvésre van szükség a talajvédelem terén.

Természetvédelem

A természetvédelem az élő és élettelen természeti értékek és azok rendszereinek megóvását célozza. Egyik fő

célja a biológiai sokféleség megőrzése, amelynek alapja a természetes és természetközeli élőhelyek működőképes állapotban történő megóvása. Az élőhelyek védelme nem szorítkozhat ugyanakkor a védett területeken található biotópokra, hanem minden természetvédelmi szempontból jelentős élőhelytípusra ki kell terjeszteni. Sok természetvédelmi szempontból kifejezetten értékes élőhely emberi tevékenység, mezőgazdálkodás hatására jött létre és maradt fenn. Magyarországon valóban természetes, teljesen érintetlen élőhely nagyon kevés van, az ország erdei réjtjei, kaszálói és legelői évszázados művelés alatt állnak. Természetileg értékes területeink nagy részén a fenntartás, az állapot javítása elválaszthatatlan a mezőgazdasági hasznosítástól. Éppen ezért lényeges, hogy azokon a területeken ahol – tekintet nélkül arra, hogy természetvédelmi oltalom alatt áll avagy sem – értékes élőhelyek maradtak fenn, vagy eredeti állapotukba visszaállíthatók, olyan mezőgazdasági hasznosítást kell biztosítani amelynek elsődleges feladata az értékek védelme a termelési szempontokkal szemben. A kizárólag jogi védelemre, tiltásra alapozott természetvédelem lehetőségei korlátozottak, a meglévő eszköztársadalom közgazdasági ösztönzőkkel (támogatásokkal) való kombinálása révén egy sokkal hatékonyabb rendszer alakítható ki.

Felszíni és felszín alatti vizek védelme

Felszíni és felszín alatti vizeink állapota meglehetősen sok vitára ad alapot, mind mennyiségi mind minőségi szempontból jelentkeznek problémák, esetenként kritikus helyzetek is kialakulnak. Bár vizeink szennyezéséért nem a mezőgazdaság a fő felelős, nem szabad lebecsülni azt a hatást amit a nem körültekintően – néha felelőtlenül – végzett mezőgazdasági tevékenység okozhat. Ezt súlyosbítja az a tény is, hogy a mezőgazdasági szennyezések, terhelések (eutrofizációt okozó tápanyagterhelés növekedése, nitráatterhelés, növényvédőszeres bemosódása) általában diffúz jellegű hatás ami ellen nagyon nehéz védekezni. Bár nem közvetlenül vizeink védelméhez, hanem a vízzel kapcsolatos védelemhez tartozik, az utóbbi évek árvizei és belvizes helyzetei felhívták a figyelmet a mezőgazdasági vízgazdálkodás problémáira is amelyek szintén megoldásra várnak. Összeségében elmondható, hogy egy körültekintőbb, racionálisabb területhasználat és a vizek védelmét figyelembe vevő környezettudatos agrártevékenység elősegítésére van szükség.

Tájvédelem

A tájvédelem szempontjából alapvető célkitűzés a fenntartható fejlődést biztosító, többcélú tájhasznosítás új formáinak bevezetése, a komplex tájpotenciál védelme, amely a tájvédelmi szemlélet fejlesztésével, a tájvédelmi

szempontoknak az általános és szakpolitikákba való integrálásával segíthető elő. Az erőforráshasználat, a terület-hasznosítás, a tájlesztéti értékek védelme és egyes kedvezőtlen irányú folyamatok esetében ezért rövidtávon is eredményes intézkedések meghozatalára van szükség. A tájvédelmi szempontokat, az értékvédelmet és a tájak terhelhetőségéből származó korlátokat az eddigieknél sokkal következetesebben és szigorúbban figyelembe kell venni az ország teljes területén. Mivel a mezőgazdaság a legnagyobb „tájhasználó”, az ágazaton belül fokozottan érvényesíteni kell a komplex tájhasznosítás illetve a tájlesztéti értékek védelmének szempontjait.

Levegőtisztaság-védelem

Bár a mezőgazdaság által okozott levegőszennyezés aránylag marginálisnak tekinthető az állattartótelepek emmissziói, a hígtrágyakijuttatás, egyes növényvédelmi munkák és egyéb okok miatti esetleges levegőszennyezések szintén intézkedéseket igényelnek. Különösképpen a klímaváltozással kapcsolatban lévő gázkioldások csökkentésére kell figyelemmel lenni.

Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program alkotóelemei

Az Európai Unió „A környezet védelmét és a táj megőrzését szolgáló mezőgazdasági termelési módok támogatásáról” szóló 2078/92 számú Tanácsi rendeletével összhangban kialakított Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program a különböző környezetkímélő mezőgazdasági termelési módok és a környezet, a természet védelmét szolgáló gazdálkodás elterjedését próbálja elősegíteni. A Program agrár-környezetvédelmi intézkedései célprogramok formájában kerültek megfogalmazásra. A célprogramok az alábbiak:

Agrár-környezetgazdálkodási Alapprogram

Integrált gazdálkodási célprogram

Ökológiai gazdálkodási célprogram

Gyephasznosítási célprogram

Vizes élőhely-hasznosítási célprogram

A Környezetileg Érzékeny Területek hasznosítását biztosító (társági) célprogramok

Képzési és demonstrációs programok

A program jelenleg meghirdetésre kerülő szakasza a 2000. január 1. – 2006. december 31. közötti időszakot öleli fel. A Program működésével egyidejűleg a környezeti-gazdasági-szociális hatásokat nyomonkövető Monitoring Program is lebonyolításra kerül, melynek eredményeit felhasználva 2003 során egy időközi, majd 2006-ban végleges programértékelést kell végrehajtani. Az értékelés alapján, szükség esetén intézkedni kell a program megváltoztatásáról, módosításáról a működés második, 2007–2013 közötti időszakára.

Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program célkitűzései

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program elsődleges célkitűzése olyan mezőgazdasági gyakorlat kialakítása amely a természeti erőforrások fenntartható használatán, a természeti értékek, a biodiverzitás megőrzésén, a táj értékeinek megővésén és egészséges termékek előállításán alapszik.

A Program alábbi specifikus célkitűzéseket fogalmazza meg:

- A környezetkímélő mezőgazdasági termelési módszerek széles körű elterjesztése, ezáltal a környezetvédelmi célkitűzések ágazati megvalósulása, természeti értékeink, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása.
- Hozzájárulás egy fenntartható mezőgazdasági földhasználat, ésszerű területhasználati rendszer, illetve Magyarország agro-ökológiai adottságainak megfelelő kiegyensúlyozott és stabil földhasználati, termelési struktúrájának kialakításához.
- Piacképes, magas minőségű és értékű termékek termelésének nagymértékű növelése és ezáltal a mezőgazdasági exportlehetőségek javítása.
- A vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek jelentős bővülése, vidéki életminőség javulásához való hozzájárulás, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek kialakulása.
- Turisztikai potenciál fejlesztése, kihasználása elsősorban a vidék, a táj képének, az ökoturizmus, falusi turizmus feltételeinek javulása révén.
- Hozzájárulás egyéb vidékfejlesztési intézkedések sikeréhez, a vidéki népesség, a gazdálkodók termelési-környezeti ismereteinek fejlesztéséhez, szemléletváltás elősegítéséhez, felhasználási lehetősége gazdaságfejlesztési és környezetvédelmi célra az EU csatlakozás után (kisebbségi mértékben már a csatlakozást megelőző időszakban is).

Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program célprogramjainak bemutatása

Irányelvek

A NAKP-t a környezetkímélő, integrált gazdálkodási rendszerek ismérvei jellemzik. Az ökológiai adottságokon alapuló, multifunkcionális mezőgazdasági földhasználatnak, az EU-ban is megcélzott agrár-vidékfejlesztési politika célkitűzéseinek jelentős támogatási prioritást kell biztosítani. A NAKP célkitűzéseiben a különböző térségek adottságainak megfelelő, ahhoz igazodó fenntartható mezőgazdasági földhasználat kialakítása fogalmazódik meg olyan módon, hogy az megfeleljen a EU 2078/92 rendeletében foglaltaknak. A NAKP környezetbarát mezőgazdasági földhasználatot támogató célprogramjai két fő típusba sorolhatók.

Az első fő típust az úgynevezett horizontális vagy országos célprogramok alkotják, amelyek a hazai mezőgazdasági földhasználat teljes területére kiterjednek. Ezen programok célkitűzése az, hogy támogatást nyújtson a különféle földhasználati ágakban a környezetbarát termelési, gazdálkodási eljárásoknak, így elősegítse a magyar agrárgazdaság egy új, hosszú távon is fenntartható, de amellel versenyképes fejlődési modelljének kialakulását. Ennek érdekében különböző támogatási programok révén segítse a környezeti szempontokat is figyelembe vevő gazdálkodási tervezés elterjedését, az integrált növény-, zöldség- ill. gyümölcsstermesztés; az ökológiai gazdálkodás terjedését, valamint a különféle gyepterületek és vizes élőhelyek megfelelő hasznosítását.

A célprogramok másik fő típusait az úgynevezett zónális vagy térségi célprogramok képezik, amelyek az adott térség környezet- és természetvédelmi szempontú mezőgazdasági földhasználatát segítik, hozzájárulva az egyes térségek adottságaikhoz illeszkedő gazdálkodási formáinak elterjedéséhez, a tájgazdálkodás kialakulásához, a terület környezeti, természeti értékeinek megőrzéséhez és fejlesztéséhez. Ezen programok célterületei közé olyan térségek, kistérségek tartozhatnak, amelyek természetvédelmi, talajvédelmi vagy vízvédelmi szempontok miatt valamilyen speciális hasznosítást igényelnek. A térségenként kidolgozott földhasznosítási formák, gazdálkodási módszerek felvállalását támogatják az egyes célprogramok. Az említett térségi célprogramok hálózatot alkotnak, így kialakulhat az ún. Környezetileg Érzékeny Területek, illetve az Érzékeny Természeti Területek hálózata.

Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program tervezett elemei

A NAKP-t lépcsőzetes struktúra (1. sz. melléklet) és a célprogramok átjárhatósága jellemzi. A program kidolgozása a végső szakaszába érkezett. A NAKP kialakítása és bevezetése három fő programelemre épül. A már említett országos és térségi célprogramok mellett szükséges a NAKP támogatási programjaihoz kapcsolódó képzéssel, oktatással, szaktanácsadással és demonstrációval foglalkozó szakmai hálózat kialakítása és kiterjesztése. Az előkészületek során az alábbi lehetséges célprogramok fogalmazódtak meg:

A) Országos (horizontális) célprogramok

1. Agrár-környezetgazdálkodási alapprogram
2. Integrált gazdálkodási célprogram
3. Ökológiai (biológiai) gazdálkodási célprogram
4. Gyephasznosítási célprogram
5. Vizes élőhelyek célprogramja

B) Térségi (zónális) programok

1. Természetvédelmi célprogramok,
2. Talajvédelmi célprogramok,
3. Vízvédelmi célprogramok,

valamint ezek kombinációi

Oktatási, szak-tanácsadási és demonstrációs célprogramok

A programelemek részletesebb kifejtése

A) Országos (horizontális) célprogramok

A horizontális célprogramok olyan általános, országos szintre kiterjedő célprogramok, amelyekben bármely gazdálkodó részt vehet, attól függetlenül, hogy az ország mely részén tevékenykedik. Ezen célprogramok egy alapprogramra és 4 fő irányvonalra terjednek ki és elősegítik a környezetbarát termelési eljárások elterjedését a gazdálkodás minden ágában.

Agrár-környezetgazdálkodási alapprogram

Az alapprogram intézkedései között a gazdálkodás körülményeit feltáró felmérés végrehajtása, a környezeti szempontokat figyelembe vevő, a teljes gazdaságra kiterjedő középtávú gazdálkodási terv elkészítése, és bizonyos táj-, természet-, talaj- és vízvédelmi alap-intézkedések végre-

hajtása szerepel. A farmszintű agrár-környezetgazdálkodási terv magában foglalja a farm adottságain alapuló és a tájgazdálkodás lehetőségeit figyelembe vevő környezetkímélő növénytermesztés (tápanyag-gazdálkodás, növényvédelem, talajművelés, vetésforgó, fajtahasználat) és állattartás tervének kialakítását. Az alapprogram lehetővé teszi az agrár-környezetvédelmi program egyéb elemeiben való részvétel lehetőségét. A terv elkészítését a megfelelő szaktanácsadási hálózat igénybevételével a gazdálkodó és regisztrált szaktanácsadó ill. szaktanácsadó szervezet közösen végzi. Az alapprogramban való részvétel együtt jár egy oktatási, képzési modulban való részvétellel is. Az alapprogram bizonyos elemei (felmérés, tervezés, képzés) minden további célprogramban is szerepelnek.

Integrált gazdálkodási célprogram

Az ökonómiai és ökológiai szempontok együttes érvényesítése (integrálása) révén a mezőgazdasági termelésben a környezetkímélő „integrált termelés” gyakorlat alakult ki, melynek terjedése szembetűnő Európában. Hosszabb távon valószínűsíthető, hogy ez az irányzat alapvetővé válik termelésben, az élesedő piaci verseny és a fokozódó fogyasztói elvárások hatására. Ez a célprogram a nemzetközi mezőgazdasági szakmai szervezetek (FAO, IOBC) által ajánlott integrált termelési eljárások elterjedését szeretné elősegíteni. Különböző szakmai követelmények vonatkoznak a szántóföldi kultúrákra, a zöldségtermesztésre és az ültetvényekre (szőlő, gyümölcs) és esetlegesen kapcsolódó állattartásra.

Ökológiai gazdálkodási célprogram

Ez a célprogram az ökológiai növénytermesztést és állattartást folytató gazdálkodóknak ill. az arra átállni szándékozókknak nyújt támogatást. A támogatások a különböző művelési ágak (szántóföldi, gyepek, zöldség, szőlő, gyümölcs) ill. állatfajok szerint eltérőek lehetnek. A biogazdálkodásra vonatkozó EU (2092/91 rendelet) szabályok betartását feltételezi a program.

Az előző három célprogramnak elsősorban a környezeti elemek (víz, talaj, levegő) ill. az előállított termékek minőségére van kedvező hatása, a következő horizontális célprogramok pedig elsősorban a természetes élőhelyek védelmét és a biodiverzitás megőrzését szolgálják.

Gyephasznosítási célprogram

A gyepgazdálkodási rendszerek alapvetően a környezetkímélő gazdálkodási eljárások közé tartoznak. Ezeknek az alacsony intenzitású rendszereknek nagy jelentősége van mind környezeti mind ökológiai szempontból. Ezért lényeges megfelelő kezelésük biztosítása ezen célprogram révén (hat fő típusba sorolva). Ily módon szikes,

homoki gyepekre, hegyi, nedves rétekre és fás legelőkre, valamint antropogén gyepekre vonatkozó kezelési előírásokkal megvalósulhat e célkitűzés.

Vizes élőhelyek célprogramja

A mezőgazdasági műveléssel kapcsolatba hozható vizes élőhelyek szintén nagy jelentőséggel bírnak. Kedvező hatásuk van termelési, környezeti és ökológiai (természetvédelmi), valamint tájvédelmi szempontból. Ezért lényeges védelmük és fejlesztésük ezen célprogramon keresztül. Alapvetően 6 típusba sorolható e célprogram alkalmazása: árterek, egyéb természetes vizes élőhelyek, halastavak, nádgazdálkodás, rizstelepek és termelésből kivont területeken vizes élőhelyek kialakítása (pl. belvízzel veszélyeztetett területek).

B) Térségi (zonális) célprogramok

A térségi programok alapvetően az alacsonyabb termelési potenciállal, de jelentős természeti értékekkel rendelkező területek célprogramjai. Ezekben a programokban a környezeti, természet- és tájvédelmi szempontok hangsúlyos megjelenése a jellemző. A zonális programok az alábbi agrár-környezeti intézkedések megvalósítására adnak lehetőséget:

- extenzív, védelmi célú termelési módok alkalmazása,
- szántó-gyep konverzió,
- természetvédelmi célú gazdálkodás,
- őshonos állatok külterjes tartása,
- élőhely-rekonstrukció (pl. vizes élőhelyek) és fenntartás,
- biotóp-hálózat kialakítása,
- egyes fajok élőhelyeinek fejlesztése,
- tájvédelmi célú gazdálkodás,
- tájrekonstrukció,
- vízfolyások parti sávjának védelme,
- talajvédelmi módszerek alkalmazása stb.

Az extenzív termelési adottságú térségekben gyakran jelentkeznek a termelési funkciótól eltérő, más hasznosítási célok, az ilyen meghatározott területekre kidolgozott speciális térségi célprogramok is ebbe a csoportba tartoznak. Ezen programokat minden egyes térségre az adottságok, igények (pl. környezetvédelmi célok, foglalkoztatás, falusi turizmus lehetőségei, speciális tájtermelési adottsá-

gok, stb.) alapján kell kidolgozni. A programok (a területek adottságaiból eredően) az alacsony intenzitású gazdálkodási rendszerek támogatását célozzák meg térségre szabottan. Néhány gyakorlati példa a lehetőségek bemutatása céljából: szántó-gyep mozaikos, hagyományos, kisparcellás növénytermesztés, hagyományos szőlő és gyümölcsstermesztés, ártéri gazdálkodás, gyógynövénytermesztés, külterjes húsmarhatartás, juhászat, hal- és nád-gazdálkodás stb.

A térségi programokat egymástól a programban megjelenő védelmi cél különbözteti meg. Ilyen módon eltérnek a természetvédelmi célú programok (Érzékeny Természeti Területek) illetve a talajvédelmi és vízvédelmi szempontból fontos területek (Környezetileg Érzékeny Területek). A programok területi lehatárolásánál ezek a védelmi kritériumok a meghatározóak, természetesen ahol területi átfedés van, ott a programok tartalmában a komplex környezetvédelmi szempontokat kell figyelembe venni. Ezek a programok környezetvédelmi célkitűzései, speciális térségre szabott tartalmuk miatt meghaladják az országos programokban foglaltakat, így egy funkcionális alapon működő földhasználati piramis (lásd melléklet) kialakulása válik lehetővé.

Az Agrár-környezetvédelmi Program különböző célprogramjainak igen jelentős szerepe lesz a később beindítandó térségi vidékfejlesztési programokban.

C) Oktatási, tervezési, szaktanácsadási és demonstrációs hálózat

Annak érdekében, hogy az AKP sikeres legyen, a gazdálkodók részére a jelenlegi mezőgazdasági és környezetvédelmi intézményrendszerre alapozva és annak továbbfejlesztésével ki kell alakítani egy többfunkciós hálózatot, amely segíti a program működését. Ez a tevékenység az EU agrár-környezetvédelmi programoknak alapkövetelménye. A hálózat – nevéből is adódóan – az agrárkörnyezeti programokhoz kapcsolódó tervezési, képzési, kutatási, szaktanácsadási és demonstrációs feladatokkal foglalkozna. A hálózat kialakításánál az tűnik célszerűnek, ha az agrár-környezetvédelemhez kapcsolódó intézményrendszer és az agrárfelsőoktatási és agrár-kutatóintézetek, az ellenőrzéssel és szaktanácsadással foglalkozó mezőgazdasági és környezetvédelmi szervezetek közösen alakítják ki, lehetővé téve a munkamegosztáson alapuló, általános ill. területspecifikus, regionális feladatok hatékony megvalósítását.

Melléklet

Az Agrár-környezeti Program struktúrális felépítése

